

EGY ELSIKKASZTOTT RÁDIÓHÍR

Hány hír forog naponta a nagyvilágban? És köztük melyik meddig él? Bizony nagy itt a csecsemőhalandóság, s kevés hírnek adatik meg, hogy megérje az aggastyán kort, netán a halhatatlanságra is pályázzon. Gyakorta az is megtörtént, hogy bizonyos, a hatalom számára kellemetlen híreket próbáltak már a bölcsőben megfojtani, vagy ha valahogy mégis nyilvánosságra jutott, az emlékét is eltakarítani.

Mint a Magyar Távirati Iroda munkatársa 1950-től két évtizeden át vettem részt a hírgyártásban, de olyan területeken dolgoztam, hogy az általam megfogalmazott hírek még itthon sem számítottak szenzációnak. Mindössze két közleményem indult világhódító útra. Ezek sem jártak szerencsével. Ma már csak én őrizgetem emléküket. Öreg tüdővel próbálok lefújni róluk a feledés vaskos porát. Most igyekszem az egyiket, a fontosabbat kiszabadítani.

1956 kora tavaszán egy fájdalmas szerelem elől menekülve elvállaltam, hogy fél éven át helyettesítem a szolnoki szerkesztőség alkotói szabadságot kapott szerkesztőjét. Jól éreztem magam a huzatos városban. Tárcáirója lettem a megyei lapnak, állandó napi műsorom volt a szolnoki rádióban, egyik szerkesztője lettem a Jászkun Kalendariumnak, még a színházi műsorfüzet összeállításába is bevettek. Úgy tűnt, érzelmi ügyeim rendeződnek, lakást kapok és talán szolnoki polgárként töltöm a hátralevő évtizedeket.

Október 23-án egy, a műszaki egyetem híd- és vasútépítő kihelyezett szaka által megrendezett ifjúsági gyűlést kellett hivatalból tudósítanom. Amikor elindultam, sejtelmem se volt, milyen események sodrába kerülök. A mi összejövetelünk hangulatát meghatározta, hogy közben folyamatosan érkeztek a hírek a budapesti eseményekről. A gyűlés befejezése után a jelentősebb személyek közül tizenöt-húszan is átjöttek informálódni az MTI szerkesztőségébe, zsúfolásig megtöltve két hivatali szobánkat. Ekkor már a rádió székházánál kitört tűzharcról beszámolt a géptávíron érkezett tudósítás. A jelenlévők közül valaki javasolta, hogy az 1848-as példa szerint a színházban be kellene jelenteni, mi történik. El is indultunk, de mire megtettük az alig kétszáz méteres utat, már csak hárman maradtunk, három jöttment: Székely Jancsi színész, Gál Zsuzsa, aki a Magyar Ifjúság akkori napilapot jött tudósítani, és csekélységem. Én nem tartottam magamat színpadra illőnek, de ők meg kötötték az ebet a karóhoz, hogy egy delegációnak minimum háromtagúnak kell lennie.

A teátrumban éppen a Marica grófnő operettet játszották. Mi a Szép város Kolozsvár befejező taktusánál lépünk színre és a meghökkent publikum számára Székely Jancsi bejelentette: Amíg önök itt gondtalanul szórakoznak, magyarnak nem nevezhető gyilkosok a rádiónál lövik a népet. Másnap a megyei lap a központi tiltás ellenére első oldalon közölte a pesti eseményekről kapott beszámolót, s mivel a kolumnán még maradt hely, ki tudja miféle meggondolás alapján oda biggyesztették az akkor még varázslatos Hortobágy melletti Nagyiván falujáról írott lírai hangulatú tárcámat.

A forradalmi napokban tudósítottam, ahogy illett. Csupán egy központi kérést tagadtam meg, amikor lelkes visszhangot rendeltek meg Gerő Ernő beszédéhez. Emellett három dolgozatot írtam a lapban. Aktív csend címen a szolnoki politikai helyzetről bölcselkedtem. Mivel nagyon aggódtam testvérem miatt, vállaltam egy pesti utazást, amely éppen halottak napjára esett. Az Élelmiszeres kocsi Budapesten címmel írott riportom betöltötte a lap első oldalát. Aztán begyűjtöttem négy forradalmi anekdotát. Ez azonban már nem jutott el az olvasókhoz, mert a lapot november 4-ének hajnalán a dicsőséges szovjet hadsereg elkobozta.

Újságcikkeimet, mivel nagyon szubjektívek voltak, illőnek tartottam aláírni. Hogy gondoltam-e arra is, hogy rossz vége lehet a dolognak? Más volt a forradalom az ország különböző pontjain. Más Hegyeshalmon és más Záhonyban. Más Győrben, más Pesten és megint más Szolnokon. MTI-s létemre beválasztottak a lap forradalmi bizottságába. Egyetlen ülésünk idején az irodaház ablaka alatt úgy dübörögtek a szovjet tankok, hogy jószerivel egymásba ért az ágyúcsövük. És közülük egyik sem hazafelé tartott.

Egy hevesebb megjegyzésem után az elnök úr (különben igen jó barátom) felszólított, hogy menjek az ablakhoz, ott láthatom a főváros felé igyekvő harckocsikat.

– Nézd meg, ott mennek a szovjet tankok.

Kitekintvén az ablakon kijelentettem:

– Nem mennek ott.

Értetlenül bámultak rám a kollégák, magyarázatra várva.

– Ha valóban ott mennének, mernék-e így beszélni?

Mindezt pedig nem csak azért mondtam el ily részletesen, mert jólesett emlékezni, hanem azért is, hogy érzékeltessem, mekkora elszigeteltségbe kerültem, amikor az elnyomó hatalom elzavart és megalázott kiskirályai már újra nyeregben érezhették magukat. Bizony elfogyott körülöttem a levegő, és megjósolható volt, hogy nem lesz ennek jó vége. A régi-új garnitúra nem állt velem szóba, és én se nagyon mutogattam magamat. A lapnál dolgozó tisztességes barátaim segítettek ki, hogy ugyanúgy elláthassam a hírügynökölést.

Pestről pedig olyan instrukció érkezett, hogy a továbbiakban nagy A betűvel jelezve adjuk a nyilvánosságra szánt híreket, nagy B betűvel megjelölve pedig a belső információként kezelendő értesüléseket. Az egyik napon Szekulity Peti, aki később valóságsgazú riportjaival az Élet és Irodalom utolsó oldalát teleírta, elmondta, hogy a vasútállomáson két szögesdróttal befont ablakú marhavagonban bezárva embereket vittek, akik miként hajdan a zsidók, majd pedig a hadifoglyok, cédulákat dobáltak ki üzenetekkel. A hír gyorsan elterjedt a városban, s hatására azokban a szolnoki üzemekben, ahol már felvették a munkát, a dolgozók újra sztrájkba léptek.

Ez természetesen A típusú hír sehogy sem lehetett, de úgy gondoltam, nyomásgyakorlás céljából érdemes felküldeni, talán valamelyest ez is elősegítheti, hogy észhez térjenek a bosszúállók. Ennyit vártam csupán, nem többet. Délelőtt tizenegy tájban felment az anyag, én pedig hazaballagtam a már rég lerombolt Keskeny János utcai albérletembe. Volt itt a főbérnökkel együtt használt előszoba két rozszant fotellel és egy asztalkával, melyre az aranyfogú asszonyosság rendszeresen kitett egy kétdecis üvegecskében valami nagyon bizonytalan összetételű pálinkát, és nagyon megsértődött, ha nem fogyott el egy-két nap alatt. Ezt ő afféle lakbér-kiegészítésnek tekintette, jócskán megelőzve ezzel a szállodák minibárjait.

A forradalmi események idején a háziak a kedvemért erre a kisasztalra kitétték a varázsszemes öreg rádiójukat, amelyen – csodák csodája – nem csak a Kossuthot, de a Szabad Európát és London magyar nyelvű adását is fogni lehetett. Zavarosak voltak az idők, ők meg abbahagyták a zavarást. Amikor délben hazaérkeztem, az immár újra foglyul ejtett Kossuthon volt a mi öreg szerszámunk. És döbbenet kaptam fel a fejem, amikor a bemondó imitt-amott elcsukló hangon beolvasta az én nemrég megfogalmazott közleményemet a két bedrótózott, beszögesdrótózott ablakú vagonokról.

Az első reakcióm természetesen az volt, hogy mi lesz ebből? Ez aligha marad következmények nélkül. És ez a szorongás csak erősödött, amikor hamarosan a külföldi adások vezető híre lett: Mi történt Szolnokon, a szolnoki vasútállomáson? Ez a hírré változott információ nem felejtődött el, mert másnap Cabot Lodge szenátor, az amerikai delegáció vezetője az ENSZ Biztonsági Tanácsában úgy, ahogy volt, természetesen lefordítva, felolvasta az egészét. Azt, hogy a ruszkiak a muszka vezetők segédelmével gyűjtögetik a szabadságharcosokat, mindenki tudta. Budapesten jóval a harcok befejeztével is kikapkodták a járókelők, az élelmiszerekért békésen sorban állók közül a fiatalabb férfiakat, ezt tapasztalhatták az emberek. Az az ijesztő hír is egyre inkább terjedt, hogy foglyaikat a határon túlra hurcolják a megszállók.

Ám ez csupán mendemonda volt. Tudjuk, a diplomáciában nem számít erénynek az igazmondás. A szovjet diplomaták pedig mesterfokon gyakorolták a hazudozást, ha érdekük úgy kívánta, letagadták a napot is az égről. Ezért volt rendkívüli jelentősége a hatalom kezében lévő Kossuth rádióban elhangzott beismerésnek. Amikor ezt megértettem, a szorongás helyét valamiféle fatalista konok nyugalom foglalta el. Akarva-akaratlanul, de tettem valamit. Kénytelenek visszahozni a foglyokat. A szovjet vezetők, mint tudjuk, nem voltak szívbijosak. Könnyen lehet, hogy megutaztatták volna az elhurcoltakat, megfélemlítve a maradékokat, és a messzi Szibériában mindig szükség volt az olcsó munkaerőre.

Aztán évtizedek múltán, amikor Jelcin átadta a békülés dossziéját, ebben furcsa dokumentumra leltem. Kiderült, hogy a Kreml urai az ENSZ Biztonsági Tanácsával nagyjából párhuzamosan Andropov nagykövetnek és Szerovnak, a KGB Magyarországon tartózkodó főparancsnokának jelentése alapján tárgyaltak arról, hogy a foglyok vasúton történt kiszállítása nyilvánosságra került. Úgy gondolom, hogy érdemes az Andropov–Szerov 1956. november 14-i jelentését szó szerint idézni: „A mai nap folyamán több ízben is felhívott Kádár és München elvtárs (mindegyik külön-külön) s közölte, hogy a szovjet katonai hatóságok egy vasúti szerelvényen a fegyveres

felkelésben részt vett magyar fiatalokat szállította a Szovjetunióba. Kádár és Münnich ezzel kapcsolatban kijelentették, hogy nem helyeslik az ilyen szovjet eljárást, mert szerintük ez készítette a magyar vasutasokat általános sztrájkra, és rontotta el az egész belpolitikai helyzetet. Ma este a budapesti Kossuth Rádióban tendenciózus közlemény hangzott el magyar fiatalok Szibériába szállításáról. Münnich elvtárs azt kéri, hogy a szovjet csapatok parancsnoksága hivatalos sajtóközleményben jelentse be, hogy Magyarországról senkit nem szállított és nem is fog szállítani a Szovjetunióba. Münnich elvtársnak azt mondtuk, hogy megvizsgáljuk a dolgot és holnapra választ adunk. Ma, november 14-én valóban Csap állomásra irányítottak egy kisebb szerelvényt olyan letartóztatottakkal, akik a vizsgálati anyagban úgy szerepelnek, mint a fegyveres lázadás tevékeny résztvevői és szervezői. A szerelvény áthaladt a határon. A szerelvény útja közben a foglyok két állomáson cédulákat dobáltak ki, amelyeken tudatták, hogy Szibériába viszik őket. Ezeket a cédulákat magyar vasutasok felszedték, és értesítették a dolgról a kormányt. A mi vonalunkon utasítás ment arra, hogy a jövőben a letartóztatottakat zárt gépkocsikon szállítsák, megerősített konvojjal. Holnap a Münnich elvtárral való megbeszélésen Szerov elvtárs azt fogja mondani neki, hogy azért akartuk a letartóztatottak egy kis csoportját a szovjet–magyar határ közelében levő épületben elhelyezni, mert Magyarországon nincs olyan, a foglyok elhelyezésére kellően felkészült börtön, ahol biztosítani lehetne az objektív vizsgálat lefolytatását.

Szuszlov és Arisztov elvtársakat tájékoztattuk a fentiekről.”

Az SZKP KB ülésén meg is hozták bölcs cinikus döntésüket, hogy a rabul ejtetteket a továbbiakban leponyvázott teherautókon kell kiszállítani. Ezt a határozatukat később nyilván a nemzetközi felháborodás hatására s talán Kádárék tanácsa alapján megváltoztatták, megtörtént a visszatelepítés. Lehet, hogy voltak olyan később kivégzettek, akik jobban jártak volna a talán túlélhető Szibériával. Amikor az ingatag hatalom megszilárdulása után eljött a számonkérés ideje, engem csak a cikkeimért marasztaltak el, és különös szerencsével megúsztam egy áthelyezéssel és lefokozással.

A rendszerváltás után fél éven át az Ország-Világ hetilap főszerkesztője voltam. A mások kéziratainak szaglásása helyett azt élveztem, hogy végre kiélhetem grafomániámat. Kerestem az ötvenhatosokat, Obersovszky Gyulát és Rácz Sándort a lakásomon is vendégül láthattam. Sinkovits Imre beszélgetésünk során elmondta, hogy a Vörös Hadsereg második honfoglalása után a Parlament kapujában találkozott Illyés Gyulával, és az író azt mondta: – A mi dolgunk most már a túlélés.

De azt ő sem tudta megmondani, hol és hogyan. Úgy éreztem kötelességem, hogy papírra vessem ötvenhatos emlékeimet. Igaz, Szolnok a forradalom napjaiban csak egy, a felvonuló szovjet hadsereg útjába eső vidéki város volt, de a gyászos emlékű november negyedike után néhány napra az ország fővárosa lett. Az egyik szovjet laktanyába érkezett Kádár és Münnich, és ki sem léptek onnét. A megyei tanács épületét azok a megbízható elvtársak szállták meg, akiknek áttelepítéséről Andropov elvtárs gondoskodott. A csapat összetétele jól mutatta, hogy Andropovék milyen régi-új vezetést képzeltek el. Apró Antal volt a főnök, és Andics Erzsébet férjével, Berei Imrével, és Friss István szerepeltek a csapatban. Fő foglalkozásuk az volt, hogy a megrettent helyi újságírókkal elkészítették a Szabad Nép pártlapot (ők maguk egy sort sem írtak), amelyet aztán a szovjet hadsereg repülőgépei segítségével terjesztettek.

Amikorra elkészült a Kádár koszos inge (Szolnoki tanú) című munkám, Horn Gyula volt az ország ura. Könyvem kinyomtatását egy vidéki nyomda vállalta. A Magyar Távirati Irodához legközelebb eső könyvesboltban 130 példányt vásároltak meg a kíváncsi kollégák, de túrheteroén fogyott a könyv Püskiéknél is. A legnagyobb forgalmat pedig egy főút melletti hazafias vendéglőben érték el. A könyvet egyébként Budapesten Obersovszky Gyula mutatta be. Úgy gondoltam, a legnagyobb érdeklődésre Szolnokon számíthatok. Nem csak a könyvesbolt címére küldtem csomagot, de tiszteletpéldányt kapott a polgármesteri hivatal, a lap, a múzeum, a könyvtár és a színház is.

Az én akcióm válasz nélkül maradt. A szolnokiak nem voltak kíváncsiak az emlékeimre. Ők másként emlékeztek. Lehet, hogy kitiltásom Szolnok megyéből még mindig érvényben van? Érthetően megörültem, amikor a Gulyás testvérektől levelet kaptam, hogy '56-ról készülő dokumentumfilmjükben megszólaltatni kívánnak, és ha lehet, ekkor meg ekkor jelenjek meg. Az összejövettelre több behívott érkezett. Gulyásék nyilván nem dúskáltak a pénzben, így szervezték meg a beszélgetéseket. Üdvözöltük egymást Köves Jutkával, akivel korábban nem csak az MTI-ben voltunk kollégák, de később az Országos Mezőgazdasági Kiállításon (népi nevén a Lófesztivál)

ő a rendezvény egyik sajtója volt, én pedig vidéki körutam után Pestre visszatérve az MTI afféle kiküldött tudósítója. A beszélgetés számomra meglehetősen kínosan kezdődött. Első megszólalásként egy hajdani tanársegéd meghatottan mondta el, hogy 1956. október 23-án este a szolnoki színházban a Marica grófnőt nézte, amikor bejöttek a színpadra kedvenc fiai, tanítványai, és bejelentették a forradalmat. Tette pedig ezt oly meggyőződéssel, hogy csak restelkedve igazítottam ki. Bizony az emlékezetünk nagyon ingatag. De hát Székely Jancsit mindenki ismerte a városban, és engem, a mázsás javakorabeli férfiembert sem igen lehetett diáknak nézni.

Ám azért emlékezetes ez a találkozás, mert itt tudhattam meg végre, hogyan is mondódott be az a bizonyos bedrótozott tehervagonos hír. Köves Jutka elmondta, hogy azon a bizonyos napon ő volt a rádió hírszerkesztője. Esze ágában sem volt ellenállni, viszont híjával voltak a pozitív anyagnak. A bemondó éppen indulni készült az üvegfülkéjébe, amikor eléje tettek egy papírlapot. Az írás ezzel a mondattal kezdődött: A szolnoki üzemek, a járműjavító, a vegyi művek, a cukorgyár dolgozói már felvették a munkát. Jutka nem olvasta tovább, hanem odanyomta a papírlapot a bemondónak: – Vidd be ezt is. Olvasd be ezt is. A bemondó pedig csak olvasás közben vette észre a csapdát és imitt-amott dadogva végigolvasta a hírt, talán titkon egyetértve, talán remélve, hogy a végére valahogyan kiegyenesedik a történet, ott lesz a cáfolat. A rejtély tehát megoldódott. Később az irataim között kotorászva találtam egy felbontatlan borítékot. Így késtem le a Gulyás testvérek dokumentumfilmjének bemutatójáról.

Aztán főleg november havában mindig vártam, hogy itt vagy ott ez a film is előkerül. Ám a barikád két oldaláról papoló, a Nagy Imre mártír miniszterelnökkel pertuban lévő erősen hatottak rá, hogyan emlékezzünk. Megjelent például a tudósítás arról, hogy Horn Gyula miniszterelnökként november 4-én részt vett a szabadság lángjának ünnepélyes eloltásában. Talán a Van aki meggyújtja, van aki eloltja publicisztikám hatására született meg a határozat, hogy a továbbiakban nem eloltják, csupán takaréokra teszik a szabadág lángját.

A rádiónál a malőr után elküldték, a manapság oly kedvelt szóval kirúgták Köves Jutkát és a szerencsétlen bemondót is. És érthető módon igyekeztek eltüntetni a nyomokat. Ám úgy gondolom, a Szabad Európa és a BBC magyar adásainak archívumában lehetne találni hiteles dokumentumokat.

Ma már erősen megfogyatkoztak nem csak az '56-os események túlélői is. Lassan az akkori gyermekek veszik át a szót. Én, amikor mód nyílt rá, a hiteles emlékek megőrzéséért megtettem, amit megtehettem, és máig őrizgetem a hiteles dokumentumokat. De elfogadván azt az elvet, hogy szabadságharcosnak csak az mondja magát, aki fegyverrel küzdött, vagy magatartásáért börtönt, internálást kellett elszenvednie. Soha egy lépést sem tettem, hogy a szövetségbe maguk közé vegyenek. Diadalmenetre különben sem számíthatok. Már kerek egy esztendeje nem mozdulok ki hazulról, és nyolcvankét évesen nehezen tudnék egy diadalmenetben járókerettel csatogni.

Mégis nagyon szeretném, ha ez a történet nem csak megőrződne, de elnyerné méltó helyét a joggal történelminek tartott napok krónikájában, hiszen megmutatja a hódítók mérhetetlen cinizmusát éppúgy, mint a reánk nehezedő terheket. A tragikomédiát elmondva sokszor eszembe jutott az is, mit tanácsolt Madách halhatatlan művében Lucifer Ádámnak: Nézd komédiának, legott mulattatni fog.